

Geliş Tarihi: 18.09.2020

Kabul Tarihi: 13.11.2021

Düzeltilme Yayın Tarihi: 27.02.2021

Düzeltilmiş Sürümün Ulaştığı Tarih: 01.11.2021

Çevrimiçi Yayın İlk Tarihi: 15.11.2020

Bu makale Turkophone Dergisi yedinci cilt ikinci sayısında yayınlanan aynı isimdeki makalenin düzeltme olarak yeniden yayındır.

Araştırma Makalesi

Türkiye’de Yabancılara Türkçe Öğretiminin Otuz Yılı: 1990-2020

Dursun KÖSE*

Ergün ÖZSOY**

ÖZET

Bu makalede yabancılara Türkçe öğretiminin son otuz yılındaki kurumsal, akademik, didaktik ve metodolojik gelişmeler incelenmiştir. Makalenin birinci kısmında bu alanda çalışan kurumların gelişimi yakın tarihe ışık tutacak bir perspektifle ele alınmıştır. Bu dönemin, yabancılara Türkçe öğretiminin geçmişi düşünüldüğünde tarih boyunca en hızlı kurumsal gelişimin görüldüğü zaman dilimi olduğu tarafımızca iddia edilmiştir. İkinci kısımda, incelenen dönem itibariyle giderek ivme kazanan akademik yayın ve faaliyetlerin gelişimine yer verilmiştir. Yine bu dönem de şimdiye kadar hiç olmadığı ölçüde, akademik araştırma ve çalışmaların en yüksek düzeye çıktığı dönem olarak görülmektedir. Üçüncü bölümde yabancılara Türkçe öğretiminin son yıllara kadar üzerinde yeterince durulmamış olan didaktik ve metodolojik boyutundaki gelişmeler ele alınmıştır. Didaktik ve metodoloji konusu kurumsal gelişme ve akademik yayınlara oranla geliştirilmesi gereken önemli bir alandır. Bu makalede Türkçenin kendine özgü özelliklerinin öğretim yöntemleri bakımından dikkate alınması gerektiği ileri sürülmüştür. Yabancılara Türkçe öğretiminin otuz yıllık gelişimi bu makalede ana hatlarıyla değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: TÖMER, Yabancı Dil Olarak Türkçe, Yunus Emre Enstitüsü, Didaktik, Metodoloji.

* Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye, dkose@mehmetakif.edu.tr

** Dr., Augsburg Üniversitesi, Almanya, eozsoy@gmail.com

Thirty Years of Teaching Turkish as a Foreign Language in Turkey: 1990-2020

ABSTRACT

In this article, the institutional, academic, didactic and methodological developments in the last thirty years of teaching Turkish to foreigners will be examined. In the first part of the article, the development of institutions working in this field will be discussed with a perspective that will shed light on recent history. Considering the history of teaching Turkish to foreigners, we will argue that this period was the period in which the fastest institutional development was observed throughout history. In the second part, the development of academic publications and activities that have gained momentum as of the period examined will be included. Again, this period is seen as the period in which academic research and studies reached the highest level as never before. In the third part, developments in the didactic and methodological dimension of teaching Turkish to foreigners, which have not been sufficiently emphasized until recent years, will be discussed. The subject of didactic and methodology is an important area that needs to be improved compared to institutional development and academic publications. In this article, it will be argued that the unique characteristics of Turkish should be taken into account in terms of teaching methods. Thirty years of development of teaching Turkish to foreigners will be evaluated with its main lines in this article.

Keywords: TÖMER, Turkish as a Foreign Language, Yunus Emre Institute, Didactics, Methodology.

1. GİRİŞ

Kaşgarlı Mahmud’un doğumundan bu yana bin yıldan fazla zaman geçmiştir. Onun, çağları aşır gelen eseri *Divânu Lugâti’t Türk*, Türkçenin yabancılara öğretiminde ilk adım kabul edilir. Yabancılara Türkçe öğretimi alanında aradan geçen bin yıllık süre içinde son otuz yıldaki kadar hızlı gelişme, ilerleme ve yaygınlaşma hiçbir dönemde görülmemiştir.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesinin tarihsel gelişimi üzerine çeşitli araştırmalar bulunmaktadır (Bayraktar, 2003; Özdemir, 2012). Bu araştırmalarda genellikle Kaşgarlı Mahmud’dan itibaren Ali Şir Nevai, Âşıkpaşa, Karamanoğlu Mehmet Bey gibi önemli kişiliklerle, onların eserleri ve yaptıklarına değinilmektedir. Nesrin Bayraktar 2003 yılında Dil Dergisi’nde yayımlanan makalesinde Türkçe öğretimini tarihsel bir perspektifle ele almıştı. Nurşat Biçer ise makalesinde Cumhuriyet Dönemi olarak son dönem çalışmalarına yer vermiş ve tarihsel süreci günümüze kadar getirmiştir. Biçer, Ankara Üniversitesi TÖMER’in 1984 yılında kuruluşu ile bu alandaki çalışmaların kurumsal hâle geldiğini belirterek Yunus Emre Enstitüsü’nün kurulmasıyla Türkçe öğretiminin çağın gereklerine uygun şekilde devam etmekte olduğunu vurgular (Biçer, 2012). Araştırmalar sürdürüldükçe bu alanda yalnızca Türkçede değil, çeşitli amaçları ve metotları olan farklı dillerde yazılmış daha başka eserler de ortaya çıkmaktadır. Arnold von Harff’ın 1496-1499 yılları arasındaki Türkçe notları ve diğer başka seyahatname metinlerinde yer alan Türkçe bilgi ve kayıtlar incelenmeyi beklemektedir (Groote, 1860). 1550 yılında Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerinde devamlılığı sağlamak için Türkçe bilen tercüman istihdam etmeye başlamıştı. Bu amaçla İstanbul’da İtalyanlar tarafından bir Türkçe okulu kurulmuştu (Dökmeci, 2018). 19. yüzyılda Alman subaylara Türkçe öğretmek amacıyla von Berswordt tarafından Almanca olarak *Muhtasar Sarf ve Lugat-ı Türkî* adlı bir kitap yazılmıştı (Köse ve Özsoy, 2017). Araplara Türkçe öğretmek üzere yazılmış manzum sözlük *Tuhfe-i Fedayî*, Türkçe öğretiminde kullanılan manzum sözlükler bakımından ilginç bir örnektir (Averbek, 2019).

Otuzlu yıllarda İstanbul Üniversitesi’nde muhtemelen yabancılara Türkçe öğretiliyordu. Leo Spitzer, 1934 yılında Varlık dergisinde “Türkçeyi öğrenirken” adlı makalesini yazmıştı. Türkçe öğrenmeyi, *ihhtiyar bir zatın kızak kaymayı öğrenmeye yeltenmesi* şeklinde nitelendirmiş, Sabahattin Eyüboğlu tarafından Türkçeye çevrilen makalesinde *Türk ruhu mantıktan çok heyecana temayül eder* demişti (Spitzer, 1934: 296-297). “Reisicumhur İsmet İnönü” imzası ile ecnebi talebeye Türkçe öğreten Ekrem Reşit Uluç’a ders başına 3 lira olmak üzere çıkarılan 30.03.1940 tarihli ödenek kararına göre, İkinci Dünya Savaşı yıllarında İstanbul Üniversitesi’nin muhtelif fakültelerindeki öğrenciler için Türkçe öğretimi sürdürülmekteydi. 18.02.1941 tarihli bir başka kararname ile askere giden Uluç’un görevlerini aynı şartlar ile Cavit Baysun üstlenir (Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 1949, 1941).

Yüzlerce yıllık sürelerle yayılmış zaman içinden bu küçük örnekler yanında araştırmacıların makaleleri ve diğer incelemeler göstermektedir ki bu alan kazıldıkça yeni eserler vermeye müsait bir arkeolojik saha görünümündedir.

2. ÜNİVERSİTELERDE TÜRKÇE ÖĞRETİMİNİN GELİŞİMİ VE KURUMSALLAŞMANIN BAŞLAMASI

1984 yılına kadar Türkçe öğretimi az sayıda kuruluş tarafından ya da çeşitli kişiler tarafından yapılmaktaydı, bu amaçla çalışan bir kurum bulunmuyordu. Ankara Üniversitesi TÖMER'in hayata geçmesi kurumsallaşma konusundaki ilk adımdır. Bu yıllarda Türkçenin yabancılara öğretimi konusunda az sayıda ders kitabı vardı ve konuyla ilgili akademik düzeyde yazılmış bir makale neredeyse bulunmuyordu.

Türkiye'de yabancılara Türkçe öğretimi her ne kadar Ankara Üniversitesi TÖMER ile kurumsal bir statü kazanmış olsa da bundan önce de yabancılara Türkçe öğretimi yapılmaktaydı. Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversiteleri, öğrenim görmek üzere üniversitelerine gelen uluslararası öğrencilere Türkiye Türkçesi öğretiyordu. Boğaziçi Üniversitesi, 1958-1960 yıllarında Robert Koleji Yüksekokulu olduğu sıralarda Türkçe öğretimine başlamıştı. Yüksekokul daha sonraları Boğaziçi Üniversitesi'ne dönüşmüş, üniversitenin Eğitim Fakültesi bünyesinde Türkçe öğretimine devam edilmişti. Fakültenin aynı zamanda dekanı olan Hikmet Sebüktekin 1982 yılında *Yabancılar için Türkçe: Dilbilgisel Bir Yaklaşım* kitabını yazmıştı. İstanbul Üniversitesi yabancı öğrencilerine yönelik Türkçe öğretimini Yabancı Diller Bölümü aracılığıyla yürütmüştü. 1975 yılından itibaren gerek kendi hazırladıkları ders kitapları gerekse diğer yardımcı kaynaklardan Türkçe öğretimini gerçekleştirmişti. Sermet Sami Uysal tarafından yazılan *Yabancılara Türkçe Dersleri, Konuşma, Okuma, Yazma ve Dilbilgisi* kitabı o yıllarda ders kitabı olarak kullanılıyordu (Uysal, 1979). ODTÜ'de yabancılara Türkçe öğretimi 1975'te başlamıştı. 1981 yılında Kaya Can tarafından yazılan *Yabancılar için Türkçe-İngilizce Açıklamalı Türkçe Dersleri* kitabı kullanılmaktaydı (Can, 1983). Ankara Üniversitesi'nde, Yabancılara Türkçe öğretiminin başlangıcı 1963 yılına kadar gider. Kenan Akyüz 1965 yılında *Yabancılar için Türkçe Dersleri, Konuşma, Okuma* isimli kitabı yazmış, daha sonra Hamza Zülfiyar tarafından *Yabancılar için Türkçe Dilbilgisi* isimli kitap yayımlanmıştı. 1984 yılına kadar bu kitap, yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılmıştı (Biçer, 2017).

2.1 Ankara Üniversitesi TÖMER'in kuruluşu

Dil öğretimi alanındaki değişiklikler, uluslararası siyasi, ekonomik ve sosyokültürel değişme ve gelişmelerle doğrudan bağlantılıdır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla doksanlı yıllarda dünyanın yeni bir döneme geçişi Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde yeni bir ufuk yaratmıştır. Ankara Üniversitesi'ne bağlı küçük bir merkez hüviyetindeki bir kurum bir anda birçok farklı şehirde şubeleri olan büyük bir kuruluş hâline gelmiştir.

Ankara Üniversitesi TÖMER, Yükseköğretim Kanunu'na dayanılarak hazırlanmış yönetmeliğinin 07.03.1985 tarihli 18687 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla resmîyet kazanmıştır. Yönetmelik uyarınca bu merkez, yurtiçinde ve yurtdışında Türkçeyi ve yabancı dilleri öğretmek, dil öğretme

faaliyetlerine destek olmak üzere Türkiye’yi ve Türk kültürünü tanıtmak ve bu amaçla ilgili mevzuat hükümlerine göre şubeler açmak misyonu ile yola koyulmuştur. Merkezin ilk akademik kadrosu, yüksek öğrenimini Ankara Üniversitesi’nde yapmak üzere gelen yabancı öğrencileri üniversiteye hazırlıyor, onların yanında Türkçe öğrenmek isteyen diğer yabancı yetişkinlere de Türkiye Türkçesi öğretiyordu. Ankara’da çalışan yabancı konsolosluk mensupları bu imkândan yararlanmaya başladılar. Ankara Üniversitesi Türkçe okutmanı Mehmet Hengirmen doktora için Almanya’da bulunduğu süre içinde Goethe Enstitüsü’nün çalışmalarını incelemiş ve Türkiye’de de böyle bir kurum olabileceğini düşünerek üniversite bünyesinde Türkçe Öğretim Merkezi’nin kurulmasına öncülük etmiştir. TÖMER’in kurucusu Dr. Mehmet Hengirmen ilk olarak böyle bir fikrin nasıl oluştuğunu anlatırken 1978 yılında Almanya’ya gittiğinde Goethe Enstitüsü’nün çalışmalarını çok beğendiğini ve Türkçe öğretimi için bir kitap yazmak gerektiğini düşünerek Türkiye’ye döndükten sonra 1980 yılında kitabını tamamladığını belirtir. Hengirmen 1982-1987 yılları arasında rektörlük görevinde bulunan Tarık Galip Somer’in katkılarını anmaktadır. Tarık Galip Somer, ODTÜ’den sonra Ankara Üniversitesi’nin rektörlüğünü yapmıştır.

“Hazırladığım kitapla dönemin Rektörü Prof. Dr. Tarık Somer’e gittim. “Türkçe dünyanın en zengin yedi dilinden biri ama bunu öğretecek bir yöntem yok, izin verirseniz Goethe Enstitüsü gibi kurum kurmak istiyorum” dedim. O da böyle çalışma yapacak birini arıyormuş, böylelikle çalışmalara başladık. Rahmetli Tarık Somer çok kararlı, çok büyük bir rektördü, beni her gün yanına çağırırdı, beraber çalıştık. Türkçe Öğretimi Araştırma Uygulama Merkezi yönetmeliğini hazırladım, ismini de Türkçe Öğretim Merkezi kısa adı da TÖMER olarak belirledik.” (Hengirmen, 2020).

TÖMER’in kuruluşuna giden yolu birinci ağızdan aktardıktan sonra o dönemde maddi imkânsızlıklar nedeniyle zor şartlarda TÖMER’in kuruluşunun gerçekleştiğini belirtir. Kuruluşundan itibaren TÖMER, Sovyetler Birliği dağılıp Türk Cumhuriyetleri ardı ardına bağımsızlıklarını ilan edene kadar çalışmalarını sürdürdü.

“Türkçe Öğreniyoruz kitabımı yeni yazmıştım. Dünyaya Türkçe öğreten bir sistem düşünüyordum... 1991 yılında Türk dünyasından on bin öğrenci Türkçe öğrenmek için ülkemize geldiğinde, Başbakanlıkta bir toplantı yapıldı. Milli Eğitim Bakanlığı üç bin öğrenci okutabilirim demişti, TÖMER’e yedi bin öğrenci veririz demişlerdi, ama sınıf yok, hiçbir şey yok. “Arzu ederseniz şubeler açarım” dedim. On beş gün içerisinde çözmek gerekiyordu. YÖK başkanı “... Bina yok, öğretmen yok, kalacak yer yok, nasıl sağlayacaksınız bunları?” diye sordu. “Yurtlar yazın boşalıyor, yurtları kullanırız, Ankara haricinde farklı şehirlerde de şubeler açarız” dedim. ... Yirmi iki şehirde şube açtık” (Hengirme, 2020).

Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nin bodrum katında altı kişilik okutman ekiple Türkçe derslerine başlayan merkez günümüze kadar on binlerce öğrencinin Türkçe öğrenmesine katkı sağlamış ve sağlamaya devam etmektedir.

2.2 Orta Asya Cumhuriyetlerinin bağımsızlık ilanı ve Büyük Öğrenci Projesi

1992 yılında bağımsızlığını ilan eden Orta Asya'daki yeni devletler Türkiye tarafından hemen tanındı. Aynı yıl başbakanlığa bağlı Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) kuruldu, özellikle Türk Cumhuriyetleri ile işbirliğini geliştirmek TİKA'nın hedeflerinden biriydi. TİKA tarafından da desteklenen TÖMER, 1992 yaz aylarını sonbaharda gelecek öğrencilerin Türkçe öğretimi için hazırlanmakla geçirdi. Üniversitelerin Türk dili, dilbilim ve filoloji (Almanca, İngilizce, Fransızca, Arapça, Farsça vb.) bölümlerinden yeni mezun gençler derhal yabancılara Türkçe öğretimi stajına alındılar. O zamana kadar yabancılara Türkçe öğreten TÖMER okutmanları yeni göreve başlayan genç öğretmenlere yabancılara Türkçe öğretim yöntem ve tekniklerini öğretmeye başladılar.

Türk Cumhuriyetleri ile bağlarını sağlamlaştırmak isteyen Türkiye Cumhuriyeti bu ülkelerden 1992 yılında on bin öğrenciyi kabul etmişti. 1992 yılı kış aylarında TÖMER artık on bini aşkın öğrencisi beş yüz kişiyi aşan eğitim kadrosu ve birçok şehirde şubeleriyle iyi donatılmış binalarda modern araç gereçlerle Türkçe öğretimine başlamıştı.

Türkçe öğretimi için hazırlanan binaların seçiminde ve içlerinin donatılmasında masraftan kaçınılmamış, şehir merkezlerinde büyük ve modern binalar kiralanmış, kaliteli malzemelerle eğitim öğretime haâzır hâle getirilmişti. Sınıflar “U” şeklinde oturma düzenine sahipti, her sınıfta bir televizyon, video ve kasetçalar bulunuyordu, şubelerde bir kütüphane ve video kulüp hazırlanmıştı. Yabancılara Türkçe öğretimi konusunda staja alınan genç öğretmenler kısa bir süre sonra görev yerlerine gittiklerinde birçok yeni konuyu kendi kendilerine yaptıkları toplantılarla çözmeye çalışıyorlar ve ders materyalleri hazırlıyorlar, bir taraftan da öğrencilere Türkiye'yi ve Türk kültürünü tanıtmak için çeşitli sosyal etkinlikler düzenliyorlardı. Türk Cumhuriyetlerinden gelmiş, üniversitede okuyacak gençler şimdiye kadar yaşamakta oldukları komünist rejimden sonra geldikleri Türkiye'de büyük bir sosyal şok yaşıyorlardı.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi, 1992 yılında başlatılan Büyük Öğrenci Projesi ile azami bir seviyeye yükselmişti. Bu proje, Türkiye ile akraba topluluklar arasındaki mevcut tarihî ve kültürel bağları pekiştirmek, geliştirmek ve bu ülkelerin ihtiyacı olan yetişmiş insan gücünün karşılanmasına yardımcı olabilmek amacıyla yürütülmüştür. Bu kadar çok sayıda kişiye aynı anda Türkçe öğretimi verilmesi Türkçe öğretiminin tarihi bakımından son otuz yılın en önemli olaylarından biridir. Süleyman Demirel'in başlattığı bu proje kapsamında Türkiye Türkçesi öğrenmek ve bitiminde bir yükseköğretime yerleşmek için gelen binlerce öğrencinin Türkçe öğretimini Ankara Üniversitesi TÖMER üstlenmiş ve bu amaçla birçok şehirde TÖMER şubeleri açılmıştı.

2.2 TÖMER Şubeleri

Ankara Üniversitesi TÖMER, uzun yıllar Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki sınıflarda çalışmalarına devam ederken 1988'de Tıp Fakültesi Morfoloji binasında ve Cebeci Kampüsündeki Eğitim Bilimleri

Fakültesinde sınıflar açtı. Yönetim birimlerini önce Cebeci’ye, daha sonra 1990 yılının ocak ayında Kızılay’a taşıdı. Ankara dışında ilk kez 1987’de İstanbul Taksim’de ve İzmir Kordon’da birer şube açılmıştı. 1992 yılında, Büyük Öğrenci Projesi ile devletten sağlanan kaynaklarla kısa süre içinde şube sayısını artırmak zorunda kalan merkez, Ankara Cebeci, Ankara Tunalı Hilmi, İstanbul Taksim, İstanbul Şişli, İzmir Kordon, İzmir Alsancak, Eskişehir, Edirne, Bursa, Antalya, Gaziantep, İskenderun, Kayseri, Samsun, Trabzon, Konya, Kırıkkale, Kırşehir, Karaman, Akhisar gibi şehirlerde şubeler açmıştı. TÖMER’in sadece yurt içinde değil yurt dışındaki kimi merkezlerde de şubesi bulunmaktaydı. Bunlardan en uzun süreli olanı Frankfurt Şubesi idi. Frankfurt TÖMER Şubesi, Türk Konsoloslukuna ait bir binada uzun süre Almanlara Türkçe öğretimi hizmeti sağlamıştı. 1989 yılında, önce Tahsin Melan daha sonra şube müdürü olarak görev yapan Türkçe okutmanı Şamil Soyağır, Türkçe öğretiminin yanında Ankara Üniversitesi’nde öğrenim görmek isteyen öğrencilere danışmanlık hizmeti de vermekteydi. Diğer bir TÖMER şubesi ise 90’lı yılların başında Almanya’nın Berlin şehrinde açılmış, ancak yeterince ilgi görmediği gerekçesiyle kısa zaman içinde kapanmıştı. Ankara Üniversitesi, 1992 yılında Kazakistan’ın başkenti Almatı’da ve diğer Türk Cumhuriyetleri’nde birer TÖMER şubesi açmak için girişimlerde bulunmuş ancak bu plan gerçekleşmemişti (Schroeder, 2006). İkili anlaşmalar çerçevesinde Taşkent’teki Cihan Dilleri Üniversitesi’nde Muhittin Gümüş, Beycan Efe Şahin, Şarkşinaslık Enstitüsü’nde Zeki Sözer, Andican Devlet Üniversitesi’nde Hakan Yılmaz, Almatı’da Âlem Dilleri Üniversitesi’nde Süleyman Akyol, Bakü’de İlimler Akademisi’nde Recai Ünal, Aşkabat’ta Devlet Üniversitesi’nde Gülhanım Ünsal, Kırgızistan’ın Oş Devlet Üniversitesi’nde Şebnem Hüseyinoğlu Türkçe öğretiminde görev alan ilk öğretim elemanları olmuşlardı.

TÖMER’in *Goethe Enstitüsü*, *British Council* ve *Institute Français* gibi dünyanın birçok yerinde şube açma, Türkçeyi daha geniş coğrafyalara ulaştırma hayalleri istendiği gibi gerçeğe dönüşmemişti. Orta Asya’dan gelen öğrenci sayısında azalma ve öğrencilerin diğer üniversitelerin Türkçe Öğretim Merkezlerine yönlendirilmesi sonucunda bazı şubeler kapatılmıştı.

Birçok ilde açılan şubelerde ilk başlarda Türkçe öğretimi hedeflenmiş ve devletten bu yönde destek alınmıştı, aynı zamanda hem gelen talepler hem de ciddi bir gelir sağlanması nedeniyle İngilizce, Almanca başta olmak üzere diğer dillerin de öğretilmesine başlanmıştı. Devletten öğrenci projesi nedeniyle destek alan TÖMER, dil kurslarından gelir elde ediyor ve bu gelirleri Ankara Üniversitesi’nin döner sermayesine aktarıyordu.

TÖMER şubelerinde dil öğretiminin yanında sosyal ve kültürel faaliyetler düzenlenmesi, yayınlar yapılması da teşvik ediliyordu. Bu etkinlikler sayesinde Türk Cumhuriyetlerinden gelen öğrencilerin Türkiye’ye daha hızlı uyum sağlayacakları düşünülüyordu. Bu nedenle genç çalışanlar adeta birbirleri ile rekabet hâlinde etkinlikler düzenlemeye ve yayınlar yapmaya başladılar. TÖMER şubeleri düzenledikleri etkinlikler ve dil öğretimi konusundaki haberlerin bulunduğu bir bülten yayınlıyordu. Daha sonra bu bültenlerin bazıları gelişerek dergi boyutunda yayınlara dönüştü. En başta hâlâ yayını sürdüren ve TÖMER Merkezi tarafından dil öğretimi alanında akademik yazıların yer aldığı Dil Dergisi

bulunuyordu. Bunun yanında Bursa Şubesi'nde *Çeviri Dergisi*, Antalya Şubesi'nde *Mavi Portakal Edebiyat Dergisi*, İstanbul Şubesi'nde *Edebiyat Dergisi*, Gaziantep Şubesi'nde *Alleben*, Kayseri Şubesinde *Dil ve İnsan*, Ankara Tunalı Hilmi Şubesinde *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi*, İzmir Şubesi'nde *Ana Dili Dergisi* gibi dergiler yayınlanmaya başlandı.

Antalya Şubesi'nde 1995 yılında *Portakal* adıyla ilk sayısı yayımlanan edebiyat dergisi bu adla toplam 4 sayı çıkardı. Dergi beşinci sayısına *Mavi Portakal* adıyla devam ederek 20. sayısına kadar ulaştı. *Mavi Portakal* dergisinin ilk sayısındaki giriş yazısında derginin çıkış hikâyesi satırlara dökülürken aynı zamanda Ankara Üniversitesi TÖMER şubelerinin dergileri ve bu alandaki çalışmalarını açık biçimde ortaya çıkmış olur (Özsoy, 1995).

“1992 yılında TÖMER'in şubeleri yurdun dört bir yanına dağılınca her şube daha kurulur kurulmaz birer bülten çıkarmaya başladı. Bu bültenler hem merakları giderici haberlere hem de değişik amaçlı yazılara (dil, edebiyat, kültür, haber vs.) yer veriyorlardı. Zamanla şubeler etkinliklerini, olanaklarını artırdılar. Köşeleri kararmış fotokopi kâğıtlarının yerini yavaş yavaş ofset baskılı dergiler, gazeteler ve daha nitelikli bültenler aldı. İçerik de zenginleştirilmiş edebiyat eleştirileri, şiirler, değişik dillerde çeviriler ve yazılar dergilere, bültenlere girer olmuştu. Bu yayınlardan ilk ses getirici atağı TÖMER Bursa Şubesi *Çeviri Dergisi*ni çıkararak gerçekleştirdi... TÖMER Antalya Şubesi, kurulduğundan bu yana çıkardığı bültenle yukarıda sözünü ettiğimiz kafilede yerini aldı. Ancak gerek bültenlerin bir ölçüde misyonlarını tamamlamışlığı gerekse Tömerliler'in içindeki dil ve edebiyat sevgisinin yeterince dile getirilememişliği bir dil ve edebiyat yayını çıkarma yolunda zorlayıcı oldu. 'Portakal' fikri Antalyalı şair Hasan Varol'un katkılarıyla ortaya çıktı, çeviri sohbetleri ve TÖMER'in kültürel etkinlikleri *Portakal*'ı filizlendiren alanlar oldular.”

Bursa Şubesi tarafından üç ayda bir yayımlanan *Çeviri Dergisi*, o dönemde Türkiye'de çeviri alanında önemli bir boşluğu dolduran tek edebiyat çeviri dergisiydi. Yayın hayatına 23 sayı sığdıran dergi, belirli sayılarında edebiyatımızın önemli şahsiyetleri için özel sayılar hazırlamıştır. Melih Cevdet Anday, Fazıl Hüsnü Dağlarca ve Adalet Ağaoğlu derginin özel sayılarında yer almıştı. *Çeviri Dergisi*, kuramsal yazıların yanında hem dünya edebiyatından hem de Türk edebiyatından dünya dillerine çeviriler içermekteydi. Dergide on altı dilde çeviri içerikli metinler bulunuyordu, bu diller aynı zamanda TÖMER'de öğretilen dillerdi. Derginin en önemli özelliği ise orjinal metin ile çeviri metnin yan yana bulunmasıydı. 1994 yılında Bursa şubesinde görevli İngilizce okutmanı A. Şerif İzgören tarafından ilk sayısı yayımlanan dergi, çeviri alanında konferans, sempozyum vb. etkinliklerin yapılmasına da vesile olmuştu. İlerleyen yıllarda Türkçe okutmanı Halil Çağlar derginin devamı için büyük çaba göstermiş ancak TÖMER'in diğer dergileri gibi yayın hayatının sonlanmasına engel olamamıştı.

Ankara Tunalı Hilmi Şubesinde Muhittin Gümüş'ün genel yayın yönetmenliğinde yayımlanan *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi* 1994-1998 yılları arasında 22 sayı çıktı. Bu dergiye, Türk Cumhuriyetlerinden gelen konuk öğretim üyeleri Prof. Dr. Sapar Kürenov, Prof. Dr. Mehman

Musaoğlu, Prof. Dr. İbrahim Yoldaşev, Prof. Dr. Gülzura Cumakunova, Prof. Dr. Zeyneş İsmail çağdaş Türk lehçeleri alanında dil, edebiyat ve kültür konularında bilimsel makaleler yayımlayarak destek vermişti. Bu yayın alanında ilk olması bakımından önemli bir boşluğu doldurmaktaydı. Alişir Nevayi, Mahdumkulu, Abay, Manas ve Bahtiyar Vahapzâde özel sayıları hâlâ bilimsel çalışmalara kaynaklık etmektedir. *Karşılaştırmalı Türkmen Atasözleri ve Bilmeceleri*, *Karşılaştırmalı Azerbaycan Atasözleri*, *Karşılaştırmalı Özbek Atasözleri*, *Karşılaştırmalı Kırgız Atasözleri*, *Karşılaştırmalı Kazak Atasözleri*, kitapları da ilk bilimsel yayınlar arasında yer almıştı.

2020 yılı itibariyle Ankara Üniversitesi TÖMER’in Merkez Müdürlüğü başta olmak üzere Ankara Kızılay, Antalya, İzmir, Bursa, İstanbul ve Güney Kore’nin başkenti Seul’de Hankuk Üniversitesi bünyesinde olmak üzere toplam altı şubesi bulunmaktadır. TÖMER, kurumsal olabilme yolunda karşılaştığı tüm olumsuzluklara rağmen öncü misyonunu taşıdığı yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında varlığını sürdürmekte, çalışmalarına devam etmektedir. Ancak artık bu alanda çalışan birçok kurum bulunmaktadır.

2.3 Diğer Üniversitelerde Türkçe Öğretim Merkezlerinin Açılması

Ege Üniversitesi TÖMER yönetmeliği 12.07.1986 tarihinde 19162 sayılı Resmî Gazete’de yayımlandı. Bu yönetmeliğin de Ankara Üniversitesi TÖMER yönetmeliği ile aşağı yukarı aynı içerikte oluşturulmuş olduğu görülür. Ankara Üniversitesi TÖMER’in 1992 yılında kabul ettiği 10 bin öğrenci üniversitelere yerleştirilmiş, bir yıl sonra, 1993’te yaklaşık yedi bin öğrenci daha Ankara Üniversitesi’ne gelmişti. 1994 yılından itibaren gelen öğrencilerin Ankara Üniversitesi’yle birlikte, Ege Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi’ne de verilme kararı alınınca, bu üniversiteler de kendi bünyelerinde Türkçe öğretim merkezlerini açmışlardı. Böylelikle, Gazi Üniversitesi 22 Şubat 1994’te, Ege Üniversitesi de aynı yıl 11 Temmuz 1994’te Türkçe öğretim merkezlerini açmış oldular. Ankara’da Gazi Üniversitesi’nde Prof. Dr. İsa Özkan, İzmir’de Ege Üniversitesi’nde Prof. Dr. Fikret Türkmen bu merkezlerin müdürlüğünü üstlenmişti. İlk başlarda TÖMER isminin kullanımı konusunda karışıklıklar ve anlaşmazlıklar yaşansa da Ankara Üniversitesi TÖMER’in bu adı tek başına kullanma isteği gerçekleşmedi. Gazi Üniversitesi’nin ve Ege Üniversitesi’nin ardından diğer üniversiteler de ardı ardına TÖMER’ler açmaya ve faaliyete geçirmeye başladılar.

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü bünyesinde yer alan TÖMER, kuruluşundan bugüne dünyanın farklı bölgelerindeki ülkelerden binlerce öğrenciye Türkçe konuşma ve yazma dersleri vermiş, Türkiye Türkçesi öğretimi yanında, 2002 yılından itibaren Çince, 2005 yılından itibaren de Rusça dil öğretimine başlamıştı. Merkez ayrıca Türk Halk Müziği Korosu ve Türk Halk Oyunları Topluluğu oluşturarak, uluslararası öğrencilerin Türkçeyi ve Türk kültürünü daha etkin bir şekilde öğrenmelerini sağlamaktaydı.

Günümüzde Türkiye'deki bütün üniversiteler, kendi bünyelerinde öğrenim görmek isteyen uluslararası öğrencilere Türkçe öğretmektedirler. Ankara Üniversitesi TÖMER'in ardından diğer üniversitelerin Türkçe öğretim merkezleri kuruluş tarihleri ve çalışmalarının kapsamı hakkında yapılmış çalışmalar mevcuttur. Büyük çoğunluğu 2010 yılı sonrasında kurulan bu merkezlerin sayısal artışı dikkat çekicidir. 2015 yılı itibariyle 64 devlet üniversitesi ve 22 Vakıf üniversitesinin Türkçe öğretmek üzere kurulmuş TÖMER merkezleri bulunmaktaydı (Tok, 2015). 2018 yılı itibariyle 209 üniversiteden 89 devlet ve 36 vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 125 üniversitede yabancılara Türkçe öğretimi yapıldığı görülmektedir. Bunlardan 72 adedi TÖMER adı altında faaliyettedir (Erdil, 2018). Milli Eğitim Bakanlığına bağlı özel dil okulları da başta İstanbul, Ankara, İzmir ve Antalya gibi şehirler olmak üzere yabancılara Türkçe öğretimi vermektedir.

Çok kısa süre içinde açılan ve faaliyete geçen bu kurumlar Türkçe öğretiminin otuz yılındaki değişimlerin benzersiz olduğu şeklindeki iddiamızın dayanaklarındandır. Türkçe öğretimindeki bu sıçramanın dil öğretimi boyutunu aşan uluslararası siyasi ve kültürel sonuçları, ilerleyen yıllarda daha belirgin bir biçimde görülecek, Türkiye bu alanda yaptığı yatırımların ve gösterdiği çabaların karşılığını alacaktır.

2020 yılı itibariyle yabancılara Türkçe öğretimi alanında artık neredeyse her üniversitenin kendine ait bir dil öğretim merkezi vardır ve bu merkezler bu alanda ilk olan Ankara Üniversitesi TÖMER'den esinlenerek TÖMER adını almışlardır. TÖMER'in yıllar içinde yarattığı isim ve Ankara Üniversitesi'ne sağladığı gelirlerin bu isimlendirmede etkisi olduğu muhakkaktır. Yabancılara Türkçe öğretimi aynı zamanda 2007 yılında kurulan Yunus Emre Enstitüsü'nün de önde gelen görevidir.

2.4 Yunus Emre Enstitüsü'nün Kuruluşu

Yunus Emre Vakfı, Ertuğrul Günay'ın Kültür Bakanlığı döneminde Resmi Gazetede yayımlanan 5653 sayılı kanunla 5 Mayıs 2007 tarihinde kuruldu. Vakfın kuruluş amacına bakıldığında "Türkiye'yi, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak; bununla ilgili bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak; Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek; Türkiye'nin diğer ülkeler ile kültürel alışverişini arttırıp dostluğunu geliştirmek" şeklinde özetlenebilir. Yunus Emre Enstitüsü de bu vakfa bağlı bir kuruluş olarak 2009 yılında kuruldu. Bu Kanunun amaçlarını gerçekleştirmek üzere yurt dışında kurduğu merkezlerde yabancılara Türkçe öğretimi çalışmalarının yanı sıra ülkemizin tanıtımı amacıyla kültür ve sanat faaliyetleri yürütmekte, ayrıca bilimsel çalışmalara destek vermektedir. Enstitü uzun yıllar bu alanda çalışan kişiler için adeta bir rüyanın gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Prof. Dr. İlber Ortaylı da aynı düşünceleri Yunus Emre Enstitüsü başkanı Prof. Dr. Şeref Ateş ile katıldığı bir televizyon programında belirtmiş, kurumun Türk dilinin öğretilmesi ve Türk kültürünün tanıtılması bakımından önemine işaret etmiştir. Ancak Ortaylı

aynı zamanda bu kurumun siyasi etkilerden ve adam kayırmacılığından uzak tutulması ve liyakata önem verilmesi gereğini vurgulama ihtiyacı hissetmiştir (Habertürk TV, 2020).

Kurulduğu 2009 yılından beri Türkiye’de ve yurt dışındaki merkezlerde yabancılara Türkçe öğretimi çalışmalarının yanı sıra Türkiye’nin tanıtımı amacıyla kültürel ve sanatsal etkinlikleri yürütmekte olan Yunus Emre Enstitüsü kısmen de olsa bilimsel çalışmalara destek vermektedir. Yurt dışında kırktan fazla Yunus Emre Kültür Merkezi bulunmaktadır. Kültür merkezlerinde verilen Türkçe öğretiminin yanı sıra, farklı ülkelerdeki eğitim kurumlarıyla yapılan işbirlikleri ile Türkoloji bölümleri ve Türkçe öğretimi desteklenmektedir. Kültür merkezleri aracılığıyla Türk kültürünü ve Türk sanatını tanıtmak amacıyla birçok etkinlik düzenlenmekte, ulusal veya uluslararası etkinliklere destek vermektedir. Yunus Emre Enstitülerinin Türkçe öğretmenleri, kurumun kendi kadrosunda bulunan öğretmenler ve Millî Eğitim Bakanlığı’nın sınavla seçerek görevlendirdiği öğretim elemanlarından oluşmaktadır.

2.5 Türkiye Maarif Vakfı

Türkiye Maarif Vakfı, 17 Haziran 2016’da 6721 sayılı kanunla kurulmuş ve 1 Eylül 2016 tarihi itibarıyla faaliyetlerine başlamıştı. Yurt dışında okul öncesinden üniversiteye kadar örgün ve yaygın eğitim hizmeti vermek amacıyla kurulan vakıf, ülke dışında Yunus Emre Enstitüsü gibi önemli bir misyonu yerine getirmektedir. Maarif Vakfı, 43 ülke, biri üniversite olmak üzere 332 eğitim merkezinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Vakıf bu merkezler aracılığıyla 40 bine yaklaşan öğrenciye eğitim ve öğretim hizmeti vermektedir.

Yabancılara Türkçe öğretiminin özellikle yurt dışında çeşitli kuruluşlar aracılığıyla bazı gruplar tarafından suistimal edilerek kendi amaçları doğrultusunda kullanılmış olması ve uzun yıllar bu alanda faaliyetler yürütmeleri bu alanın ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Bu nedenle bu konuda yapılacak çalışmalarda gereken özen gösterilmeli kurum, kuruluş ve personel seçiminde liyakate büyük önem verilmelidir. Maarif Vakfı’nın özellikle bu tür grupların suistimal ettikleri ülkelerde çalışmalarını yoğunlaştırdığı görülmektedir. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, vakfın tanıtım kataloğunda bu konuyla ilgili aşağıdaki değerlendirmeyi yapmıştır (Erdoğan, 2020).

“Eğitim; okuyan, araştıran, geleceğe dair hedefleri ve iddiaları olan bir nesle sahip olmanın yegâne yoludur. İlim ise insanın son nefesine kadar süren bir anlam arayışını ifade eder. Bu anlamda eğitimin temel gayesi kendisini her daim yenileyen, geliştiren, dünyaya, hayata, topluma ve şahsına yönelik bakış açısını derinleştiren bireyleri yetiştirmektir. Nitekim iki yüz elli vatandaşımızın şahadetine, iki bin yüz doksan üç insanımızın yaralanmasına neden olan 15 Temmuz darbe girişimi, evrensel değerleri özümsemiş, sorgulamaya, araştırmaya açık, eleştirel akla sahip yerli ve milli eğitim sisteminin önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Asırlardır farklı kültürlere, dinlere ve medeniyetlere beşiklik yapan Türkiye, zengin kütüphaneleri, köklü eğitim kurumlarıyla her zaman ilim, irfan ve hikmet yolcularının ilk durağı olmuştur. Bu coğrafyadan neşet eden değerler ve birikim tarih boyunca tüm insanlığın yolunu

aydınlatmıştır. 17 Haziran 2016 tarihinde kurulan Türkiye Maarif Vakfı, gerek ülkemizin eğitim alanındaki zengin tecrübesinin dostlarımızla paylaşılmasında, gerekse de asırlara sari misyonun yerine getirilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Vakfımızın deruhte ettiği bu vazifeyi layıkıyla yerine getireceğine inanıyor, çalışmalarında muvaffakiyetler diliyorum.”

Maarif Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü gibi doğrudan Türkçenin öğretimi misyonunu üstlenmemiş olsa da yaptığı faaliyetler bakımından bu alana önemli ve değerli katkılar sunuyor. Maarif Vakfı'nın hazırladığı *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı* bunun en somut örneğidir. Program ile ilgili ayrıntılı bilgiler bu makalenin üçüncü bölümünde verilmiştir. Bu program, Maarif Vakfı'nın Yunus Emre Enstitüsü gibi yabancılara Türkçe öğretimi alanında görev üstlendiğinin bir göstergesidir.

Son otuz yıllık süreç kurumsal gelişim bakımından mercek altına alındığında özellikle Ankara Üniversitesi TÖMER'in etkin olduğu dönem, birinci aşama olarak değerlendirilebilir. İkinci aşama, Ankara Üniversitesi dışındaki üniversitelerde de Türkçe öğretim merkezlerinin açılarak etkinleşmeye başlaması, son olarak Yunus Emre Enstitüsü'nün ve Maarif Vakfı'nın kurulması sayılabilir. Bu üç adım Türkçe öğretiminde son otuz yıldaki önemli dönüm noktalarıdır. Kurumların gelişip güçlenmesi ve kadroların ortaya çıkması ihtiyaç duyulan yayınların ve akademik araştırmaların artması bakımından itici güç olmuşlardır.

3. AKADEMİK ÇALIŞMALAR VE YAYINLAR

3.1 Ders Kitapları ve Materyaller

Doksanlı yıllarda en büyük eksikliklerden biri yeterli ders malzemelerinin bulunmamasıydı. Bu alanda çalışan Türkçe okutmanları kendi hazırladıkları ders notlarıyla yabancılara Türkçe öğretmek için çabalıyorlardı. *Türkçe Öğreniyoruz* ders kitabı beraberindeki diğer yardımcı kitaplarla birlikte 2002 yılına kadar tüm TÖMER şubelerinde kullanılmaktaydı. 2002 yılında Ankara Üniversitesi TÖMER okutmanlarının oluşturduğu bir çalışma grubuyla *Hitit Yabancılar için Türkçe* ders kitabı hazırlanmış ve TÖMER'lerde kullanılmaya başlanmıştı. Bu kitap 2007 yılında Prof. Dr. Engin Uzun'un editörlüğünde *Yeni Hitit Yabancılar için Türkçe* adıyla ve ortak ölçütlere uygun biçimde yeniden yazılmıştı. Ankara Üniversitesi TÖMER şubelerinde ve başka dil merkezlerinde de hâlen bu kitap kullanılmaktadır. Bu yayın, Avrupa Konseyi'nin önerdiği *Diller için Ortak Başyuru Metni* (Bundan sonra OBM) ölçütlerine uygun olarak hazırlanmış, yabancılara Türkçe öğretimi alanında ilk ders kitabı özelliğini taşır. Üç ayrı setten oluşan ders kitabına paralel alıştırmalar kitabı, öğretmen kitabı ve dinleme kayıtları bulunmaktadır. Kitaptaki ünite konularının TÖMER'in Dil Portfolyosuna uygun desenlendiği görülür. *Yeni Hitit Yabancılar için Türkçe* kitaplarının ortaya çıkmasında Ankara Üniversitesi Tunalı Hilmi Şubesi'nde oluşturulan bir çalışma grubunun özverili çalışmaları etkili olmuştur.

Ankara Üniversitesi TÖMER'in *Yeni Hitit Yabancılar için Türkçe* öğretim seti ile birlikte başlayan süreçte diğer TÖMER'ler de kendi ders kitaplarını hazırlamaya başladılar. Gazi Üniversitesi, *Yabancılar*

İçin Türkçe, İstanbul Üniversitesi *İstanbul Yabancılar için Türkçe* ve Ege Üniversitesi *Yabancılar için Türkçe Okuyorum Öğreniyorum* ve Dokuz Eylül Üniversitesi *İzmir Yabancılar için Türkçe* kitapları üniversitelerin kendi bünyelerinde hazırladıkları kitaplardır. Tüm kitaplar, OBM’de belirtilen dil düzeylerini kapsamakta ve iletişimsel odaklı bir öğretimi desteklemektedir. İçinde bulunduğumuz çağda, bilgilerin sürekli gelişmesi, yenilenmesi yukarıda sözünü ettiğimiz ders kitaplarının güncellenmesi gereğini doğurmuştur. Ulusal ve uluslararası sempozyumlarda, ders kitabı analizi öncelikli araştırma alanlarından biri olmuş, kitapların olumlu olumsuz yönleri, dil öğretimindeki kuramlara uygun olup olmadığı konuları araştırılıp tartışılmış, bu da kitapların kendilerini yenileme gereğini ortaya koymuştur.

Türkçe öğretimi alanında yazılmış kitaplarla ilgili akademik araştırmalar, gelecek dönemlerde yazılacak kitapların eksikliklerinin giderilmesi bakımından önemli veriler sağlamaktadır. Bu nedenle yeni kitaplar yazılırken daha önce yapılmış eleştirilerin incelenmesi büyük önem taşır. Böylece benzer hatalar tekrar edilmemiş olur. Yabancılara Türkçe öğretimi amacıyla yazılan kitaplarda kültür aktarımının önemi bu makalenin yazarları tarafından bir kitap üzerinden inceleme konusu yapılmıştı (Köse ve Özsoy, 2017).

Yunus Emre Enstitüsü’nün hazırladığı ders kitapları da enstitünün ilk kurulduğu günden bu güne kadar sürekli revize edilerek geliştirilmişti. *Yedi İklim Türkçe* ders kitabı Türkiye’de ve dünyada kırktan fazla merkezde Yunus Emre Enstitülerinde kullanılmaktadır. Benzer bir yenileme çalışmasını Ankara Üniversitesi TÖMER *Yeni Hitit Yabancılar için Türkçe* kitabı için de yürütmektedir.

Yabancılara Türkçe öğreten kurumlar her ne kadar basılı materyallere önem verseler de dijitalleşen dünyada teknolojideki gelişmeler sonucu basılı yayınların yerini dijital ürünlerin alması yabancılara Türkçe öğretimine yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Yabancılara Türkçe öğretiminde çevrimiçi platformlar ve yayınlar artmaya başlamıştır. İletişim, ticaret, ulaşım, sağlık, eğlence alanlarında olduğu gibi araştırma ve eğitim öğretim alanlarındaki dijital dönüşüm dil öğretiminde de yaşanmaktadır. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik üretilen içeriklerin sayısı giderek artmaktadır. Önümüzdeki birkaç yıl içinde yazılacak kitapların muhtemelen basılı olmayacağı, daha fazla görsel ve işitsel malzemelere yer verileceği söylenebilir.

3.2 Sempozyumlar

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ile ilgili ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan akademik etkinliklerin sayısı özellikle son yirmi yılda artmıştır. TÖMER’in düzenlediği uluslararası sempozyumlarla başlayan süreçte birçok üniversite bu etkinlikleri düzenlemektedir. Son yıllarda yurt dışındaki kimi Türkoloji merkezleri de sempozyumlara ev sahipliği yapmaktadır. Bu tür bilimsel buluşmalar, özü itibarıyla akademik alana önemli katkılar sağlamaktadır. Üniversitelerin Türkçe öğretim merkezlerinde görevli akademisyenler, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullardaki Türkçe öğretmenleri, araştırmacılar ve öğrencilerin bir araya geldiği bu etkinliklerde ortaya çıkan ürünler bu alanda geleceğin şekillenmesini sağlamaktadır. Türkiye’deki üniversiteler tarafından organize edilen

sempozyum ve kongreler niteliklerini kaybetmedikleri sürece misyonlarını yerine getirmiş olacaklardır. Uluslararası Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu (UTEOK), Sakarya Üniversitesi Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kongresi (ICOTFL), Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, Erciyes Üniversitesi Kaşgarlı Mahmud Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sempozyumu, İstanbul Aydın Üniversitesi Uluslararası Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Sempozyumu, Yunus Emre Enstitüsü Uluslararası Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Sempozyumu, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Uluslararası Dil Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu bu alanda yapılan önemli bilimsel ve akademik toplantılardır. Yabancılarla Türkçe öğretimi, Türkçe öğretimi, edebiyat eğitimi, dilbilim, Türkoloji gibi ana temalar üzerinden yapılandırılan etkinliklere çok sayıda bilim insanı bildiri ya da poster ile başvurarak katılmaktadır. Yapılan etkinliklerin bazıları ana bir tema ile duyuruya çıkmaktadır. Örneğin Sakarya Üniversitesi tarafından Kazan’da düzenlenecek sempozyum, “Türk soylulara Türkiye Türkçesi öğretimi” ana teması ile organize edilmiştir.

Türkçenin eğitimi ve öğretimine ilişkin bir alanyazın değerlendirmesinde; Türkiye’de yapılan Uluslararası Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Kurultayı (UTEOK) ile Uluslararası Dünya Dili Türkçe (DDT) sempozyumlarında Türkçenin eğitimi ve öğretimiyle ilgili 837, alan dışı konularda 686 olmak üzere 1523 bildirinin bulunduğunu belirtilmiştir. Alanla doğrudan ilgili 837 bildiri üzerinden elde edilen bulgulara göre, söz konusu bilimsel toplantılarda çalışmaların hedeflediği konuşucu düzleminin büyük oranda birinci dil olduğu görülür. Konu alanı bakımından materyal değerlendirme ve beceri geliştirme çalışmalarının sayıca üstün olduğu belirlenmiştir. Makalede, araştırmaların çoğunlukla durum belirleme amaçlı yürütüldüğüne ve yenilik getiren ya da öneren çalışmaların oldukça az olduğuna işaret edilmektedir (Bozkurt ve Uzun, 2015).

Son yıllarda bu tür etkinliklere özellikle genç bilim insanlarının nitelikli araştırmalarıyla katılımları Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanındaki çalışmaların bilimsel temeller üzerinde gelişimine devam ettiğini göstermektedir. Ancak etkinlik sayılarının artmasının birçok nedeni bulunmaktadır. Ne yazık ki kurumlara maddi kâr sağlama çabası bunlardan birisidir. Özellikle son yıllarda yapılan etkinliklere başvuru ücrete tabii tutulmakta, katılımcılar bildirimlerini sunmak için sempozyum katılım ücretini ödemek zorunda kalmaktadırlar. Katılım ücretlerinin son dönemlerde döviz üzerinden yapılması da katılımcıları kimi zaman zor durumda bırakmaktadır. Etkinlik sayılarının artmasının bir başka nedeni katılımcıların akademik teşvikten yararlanma isteği, diğer önemli bir neden ise akademik yükselme için gerekli olan akademik puanların bu tür etkinliklere katılımı ile oluşmasıdır.

Yukarıda belirtilen durumlar olsa da bu tür etkinlikler Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında özgün çalışmaların paylaşıldığı, tartışıldığı bir platformdur. Bu alanda çalışan genç akademisyenler ve Milli Eğitim Bakanlığında çalışan Türkçe öğretmenleri bu tür bilimsel toplantılara katılarak, bilgi ve tecrübelerini paylaşma, alanla ilgili son gelişmeleri takip etme ve burada edinilen kazanımları

mesleklerine uygulama imkânı bulabilmekte, ortak bir terminolojinin kullanılması da bu etkinlikler sayesinde mümkün olmaktadır.

3.3 Yayınlar, Tezler ve Makaleler

Türkçe öğretiminin yaygınlaşmaya başladığı ilk yıllarda *Yabancılara Türkçe* ve *Yabancılar için Türkçe* terimleri kullanılıyordu. Bu adlandırmalar daha ziyade verilen dersleri karşılamak üzere düşünülmüştü. Daha sonra akademik bir araştırma konusu hâline gelen bu derslerin adlandırılması gerekti. Türkçe öğretimi için Almanca’da DAF (Deutsch als Fremdsprache) ve İngilizcede EFL (English as a Foreign Language) benzeri bir kısaltma yaygınlık kazanmadı. Yine de bunlara benzer biçimde *Yabancılara Türkçe Öğretimi*, *Yabancı Dil olarak Türkçe Öğretimi* terimleri yaygın bilimsel adlandırmalar olarak kabul gördü ve araştırmalar bu başlıklar altında hazırlanarak yayımlandı. Kalıcı bir adlandırmanın tam anlamıyla yerleşmiş olduğunu söylemek şu an için mümkün değildir. Ulusal Tez Merkezi kayıtlarında “Yabancılara Türkçe” terimi aratıldığında 100 adet çalışma gelmektedir. Bu başlık altındaki en eski tarihli tez Erol Barın tarafından hazırlanmış *Yabancılara Türkçenin Öğretiminde Bir Metod Denemesi* adlı yüksek lisans tezidir. Onun ardından 1999 tarihli Oktay Durukan tarafından hazırlanmış *Yabancılara Türkçe Öğretimi, Teaching Turkish To Foreigners* adlı tez bulunmaktadır. Bu arama terimi altında 2009 yılına kadar başka bir çalışma bulunmamaktadır. “Yabancılar için Türkçe” terimi ile 17 tez çalışmasına ulaşmak mümkündür. Bu arama sonucunda 1996 tarihli İsmail Altın’ın yüksek lisans tezi ilk çalışma niteliğini taşır (Altın, 1996). Bu başlık altında 2004 yılına kadar başka bir çalışma bulunmamaktadır.

“Yabancı Dil Olarak Türkçe” adı ile Ulusal Tez Merkezi kayıtlarında arama yapıldığında 269 adet yüksek lisans ve doktora çalışması bulunduğu görülmektedir. Burada yer alan bilgilere göre 1995 yılında tamamlanan üç adet yüksek lisans tezinden sonra 2003 yılına kadar yapılmış herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. İlk üç çalışma Dilidüzgün (1995), Dilek (1995) ve Zengin (1995)’e aittir.

Türkçenin yabancılara öğretimi alanında “Yabancı Dil olarak Türkçe” üzerinde mutabık kalınan bir terim olarak ortaya çıkmaktadır (Erdem vd., 2015: 213-237). Mustafa Altın tarafından çevrimiçi Türkçe öğretmenlerinin oluşturduğu bir grubun üyelerine alanla ilgili hangi ad ya da kısaltmanın tercih edildiği sorulmuş “Yabancı Dil olarak Türkçe Öğretimi” 145, “Yabancılara Türkçe Öğretimi” 82 “Türkçenin Yabancı Dil olarak Öğretimi” 44 kişi tarafından tercih edilmiştir. Kısaltma konusunda grup üyeleri, YADOT, YTO, YİT, TYDO şeklinde önerilerde bulunmuş ancak bu öneriler diğer üyelerce kabul görmemiştir. Akademik yayınlarda kullanılan anahtar sözcüklerle ilgili bir çalışmanın sonuçlarına göre “Yabancı Dil olarak Türkçe” kavramı öne çıkmış görünmektedir.

Türkçe öğretimi konusundaki akademik çalışmalar Ali Göçer tarafından incelenmiş, özellikle ders kitapları konusunda dikkate değer bir listeleme yapılmıştır. Bu çalışmada 2000 yılı öncesi Türkçe öğretimi alanında yapılan akademik çalışma sayısı sekiz adet yüksek lisans tezinden ibarettir (Göçer, 2011). Günümüzde bu alanda üretilen tezlerin sayısı artık yüzlercedir.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ile ilgili bilimsel yayınlar üzerine yapılan istatistiksel bir değerlendirmede, 1934-2011 tarihleri arasında bu alanda yayınlanan makale sayısı 0-20 aralığında seyrederken, bu sayının 2011-2015 yılları arasında 0-140'a çıktığı görülmektedir. Bu artış sadece makale sayısında değil, bilimsel bildiriler, ders kitapları, lisansüstü tezleri ve yöntem kitaplarında görülmektedir (Pekaçar, 2018).

Bunların yanında çok yazarlı “başvuru kitabı” niteliğinde çalışmalardan da söz etmek gerekir. Alanında uzman akademisyenlerin bir araya gelerek hazırladıkları bu çalışmalar, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ana temasında dil becerilerinin öğretimi, yöntem, yaklaşım ve teknikler, ölçme ve değerlendirme, program ve materyal geliştirme konularını içermektedir Akay, 2019; Şahin, 2018; İşcan, 2020; Yıldırım ve Tüfekçioğlu, 2014, Karatay, 2020).

Türkiye’de yapılan ulusal ve uluslararası bilimsel etkinliklerde, yüksek lisans ve doktora tezlerinde, kitap ve makalelerde üretilen yayınlar, ortaya konulan düşünceler, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında önemli bir veritabanı oluşturmaktadır.

4. DİDAKTİK VE METODOLOJİK GELİŞİM SÜRECİ

Yabancılarla Türkçe öğretimi alanındaki kurumsal çalışmalar yanında akademik üretimin de belli bir seviyeye ulaşmış olduğunu, düzenli yayın, araştırma, sempozyum ve toplantılarla bir ivme kazanmış olduğunu ileri sürmek mümkündür. Yabancılarla Türkçe öğretiminde didaktik ve metodolojik süreçlerin önemi zamanla daha iyi anlaşılmaktadır. Bu konudaki içeriği şekillendiren didaktik altyapı Avrupa Birliği temelli bir gelişim göstermiştir. Bunun ilk adımını 2001 yılı Avrupa diller yılı programı, daha sonra ortak ölçütlerin geliştirilmesi ve Türkçe öğretim programlarının oluşturularak uygulanmaya başlanması süreçleri olmuştur. Bu gelişmeler de şimdiye kadar anlatılanlar kadar önemlidir. Bu nedenle didaktik ve metodolojik gelişmeler bu makalede üçüncü bir boyut olarak ele alınmıştır. Didaktik terimi ile anlatmak istediğimiz Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi sürecinde gereken yol gösterici teorik araçların tamamıdır. Kısaca; didaktik, ne öğretileceği, metodoloji ise nasıl öğretileceği anlamına gelir.

Kısa adı UNESCO olan Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü’nün 2001 yılını Avrupa Diller Yılı ilan etmesinin ardından Avrupa’da olduğu gibi Türkiye’de de Türkçe’nin ve diğer Avrupa dillerinin öğretimi ve öğrenimi konusunda yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu süreçte, başta Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere Türkiye’deki eğitim kurumlarında yabancı dillerin öğretimi her zamankinden daha fazla önem kazanmış ve yeniden yapılanma, geleneksel yöntemleri değerlendirme, öğretim programlarını, ölçme ve değerlendirme çalışmalarını gözden geçirme gereği ortaya çıkmıştır. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin de bu süreçle farklı bir yörüngeye girdiği görülür. Avrupa Konseyi tarafından dillerin öğretimi için önerilen ve bir başvuru kitabı özelliği taşıyan *OBM* ile tanışılması bu yıllara dayanmaktadır.

Avrupa Diller Yılı kapsamında gelişmelerin de etkisiyle, Ankara Üniversitesi Türkçe Öğretim Merkezi, kendi bünyesindeki ders programlarını ve sınavlarını *OBM* ölçütlerine göre yeniden yapılandırmış ve Türkiye’de ilk defa yetişkinlere yönelik bir *Dil Portfolyosu* geliştirmişti. TÖMER’in, dil öğretiminde yeniden yapılandırmaya gitmesinin altında, bireylerin yabancı bir dili öğrenmede iletişimsel dil yeterliklerinin yeniden yorumlanması gereği yatar (Avrupa Konseyi, 2001).

2001 Avrupa Diller Yılı kapsamında Türkiye’de koordinatörlüğünü Prof. Dr. Özcan Demirel’in yaptığı birçok etkinlik yapılmış ve bu süreç Türkiye’de hem yabancı dillerin öğretimi hem de Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında yeni bir kıvılcım etkisi yaratmıştır. Nitekim, yükseköğretim kurumlarında yabancı dil öğretimi lisansüstü programları açılmış ve bu programlara yerleşen akademisyen adayları gerek yüksek lisans gerek doktora düzeyinde tezler üreterek alana katkı sağlamışlardır. 2001’den günümüze kadar üretilen lisansüstü tezlerin sayısının 1923- 2000 yılları arasında üretilen çalışmalardan daha fazla olduğu görülmektedir (Göçer vd., 2012).

4.1 Son Otuz Yılda Kullanılan Dil Öğretim Yöntemleri

Yabancı dil öğretiminde kullanılan yöntemler, özellikle Ömer Demircan ve Özcan Demirel gibi araştırmacıların yayınlarıyla Türkiye’de karşılığını bulmuştur. Türkçeyi yabancılara öğretmek için bir yönteme ve bu yönteme bağlı öğretim tekniklerine ihtiyaç vardı. Kaynaklar, bu alanda belli başlı yedi yöntemden söz ediyordu. Bunlar; Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi, Düzvarım Yöntemi, Doğal Yöntem, İşitsel-Dilsel Yöntem, Bilişsel Yöntem, İletişimsel Yöntem ve Seçmeli Yöntem isimleriyle tanımlanmıştı. Bunlardan başka yöntemler de tanımlanmış ancak yaygınlık kazanmamıştı.

Ankara Üniversitesi TÖMER’in hazırladığı ders programlarında bu yöntemlerden birini seçmek yerine birçoğundan yararlanma yoluna gittiği görülür. TÖMER’de uygulanan yöntem, tüm yöntemlerin yaklaşım ya da tekniklerini reddetmez. Yerine göre kendisine uygun olanı seçer. Örneğin dilbilgisi öğretiminde bilişsel yöntemin “Dil öğrenimi bir alışkanlık ve şartlanma sorunu değil, yaratıcı bir süreçtir; kişinin dışındaki tepkilerden çok; akılcı, zihinsel etkinliği yansıtır; dil bilinçli kuralları öğrenmedir” diye özetleyebileceğimiz ilkesinden yararlanır. Ama sözcük öğretiminde düzvarım yönteminin “amaç dil ile bunun karşılığı olan kavram arasında dolaysız bir ilişki kurulmalıdır” ya da işitsel- dilsel yönteminin “tekrar taklit, ezber, dil öğrenmenin önemli bir unsurudur. Sözcükler bir bağlam içinde öğretilmelidir.” yaklaşımını uygun bulur. TÖMER, dil öğretim yöntemleri kadar, dil öğretiminin temel ilkelerini de belirli bir çerçeveye oturtmuş, tüm okutmanların bu ilkelere göre derslerini yapmaları sağlanmıştı. Bu ilkeler şu şekilde belirtilmiştir. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde temel ilke dört temel dil becerisinin geliştirilmesidir. Dil; konuşma, dinleme, okuma ve yazma becerilerinin bir bütünüdür. Farklı kaynaklar dört temel dil becerisini “tümleşik dil becerileri” şeklinde ele almakta, dil öğretiminde temel becerilerin bir bütün hâlinde ele alınması gerektiğinin altı çizilmiş olur. TÖMER, öğretim etkinliklerinin önceden planlanması, konuların basitten karmaşığa,

somuttan soyuta doğru öğretilmesi, konuların günlük hayattaki ihtiyaçlara cevap verecek şekilde sıralanması, derslerde işitsel- görsel araçlara yer verilmesi, sadece hedef dilin kullanılması, öğrenilenlerin günlük hayata aktarılması vb. ilkeleri kendine misyon edinmiş, yabancılara Türkçe öğretimini bu ilkeler üzerine yapılandırmıştır (Özkan, 2001). Ortak ölçütler gelinceye kadar dil öğretim yöntemleri ve dil öğretiminin temel ilkeleri en önemli metodolojik araçlar olarak görülüyordu.

4.2 Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Ortak Ölçütlerin Etkisi

Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi 2001 yılının Avrupa Diller Yılı ilan edilmesi ile başlayan süreçte Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi farklı bir yörüngeye oturmuş, karşılaşılan sorunlar, sempozyumlarda dile getirilmeye başlamıştı. Üzerinde özellikle durulan konulardan biri, ortak bir öğretim programının belirlenmemiş olmasıydı. Türkçe öğretmenleri, dil öğretimini bireysel birikimlerine göre biri diğerinden farklı uygulamalarla yürütüyorlardı. Avrupa Konseyi'nin önerdiği, İngilizce, Almanca ve Fransızca gibi dillerin öğretiminde uygulanan ortak dil öğretim ölçütleri yabancılara Türkçe öğretimine de uyarlandı. 2001 yılında Ankara Üniversitesi TÖMER bu çalışmaları başlatan ilk kurum oldu. TÖMER'in Tunalı Hilmi Şubesinde yabancılara Türkçe öğretimi alanında program geliştirme, ders araç gereçleri hazırlama ve ölçme değerlendirme konularında kapsamlı bir çalışma yapılmış ve bunun neticesinde uygulanmakta olan programlar *OBM*'deki ölçütlere uygun hâle getirilmişti (Köse, 2004). *OBM*'yi, Avrupa eğitim sistemindeki öğretim programları, ders kitapları, sınavları, öğretim yöntem ve teknikleri ile öğretim stratejilerini kapsayan bir rehber şeklinde tanımlayabiliriz.

Avrupa Konseyi içinde dil politikaları ile ilgili bölümün, 2001 yılında tüm Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi üyelerinin dil öğretimi alanında yapılacak çalışmalara kaynak olması bakımından önerdiği *Avrupa Konseyi Diller için Ortak Başvuru Metni* (The Common European Framework of Reference for Languages) o tarihlerde olduğu gibi bugün de birçok dil öğretmeni, araştırmacı, program geliştirme ve test geliştirme uzmanı tarafından incelenmektedir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi geleneksel yöntemlerle karşılaştırıldığında *OBM*'ye uygun ders programları ve ölçme değerlendirme yöntemlerinin, öğrenci başarısı açısından öğretim süreçlerini, belirlenen hedeflere ulaşma noktasında daha etkin kıldığı ve zenginleştirdiği görülmüştür.

Ortak ölçütler, uluslararasıdaki “modern diller” alanında, şeffaflığı arttırmayı amaç edinmiştir. O güne kadar TÖMER'deki Türkçe okutmanlarının ellerinde bulunan *Ders Notları* kitapçığı korunması ve asla başkasına verilmemesi gereken değerli bir evraktı. Okutmanların kendilerinin hazırladığı ek ders materyalleri de asla paylaşılmaz, Türkçeyi nasıl öğrettiği ile ilgili ser verip sır vermezlerdi. Yeni öğretim şekli ise şeffaf olmalıydı. Şeffaflıktan kastedilen; ders programları, dil ölçütleri, sınavları, dil kursu saatleri, araçlar ve gereçler, ders kitapları, öğretmen el kitapları, öğretmen eğitimi gibi birçok konunun açık bir şekilde ortaya konması ve tümünün bir çatı altında toplanmasıydı. Ortak ölçütler bu anlamda

bir çatı görevi görmektedir. Dil öğretimi ölçütlerine sağlanan uyum diğer üniversitelerin de Türkçe öğretimi merkezleri açmasında kolaylık sağlamış oldu.

Ortak ölçütler, belirli bir yöntembilimsel yaklaşım çerçevesinde benimsediği tanım, sınıflama ve ölçütler aracılığıyla dil becerilerini okuma, dinleme, yazma, sözlü anlatım ve karşılıklı konuşma gibi klasik düzlemlere ayırmakla dil kullanımının karmaşıklığını dil öğrenimi açısından sadeleştirmeyi, dil beceri derecelerini de A, B ve C olmak üzere temel, bağımsız ve yetkin kullanıcı olmak üzere üç aşamaya ayırmakla da dil kullanımında standart ölçme ve sertifikalandırmalarda ortaklık sağlamayı hedefledi. Bununla birlikte, dil öğrenimini kolaylaştırmak ve dil yetkinliklerini ölçme işini standartlaştırmak, bir yandan da, birey ile öğrendiği dilin konuşulduğu toplumun kültürel ve sosyal özellikleri arasında etkileşimi gerektirmekte ve bu gereklilik çeşitli psikolojik ve sosyolojik olguları da içermeyi beraberinde getirmektedir. Ortak ölçütler didaktik ve metodolojik açıdan bir sıçrama gerçekleştirmiş oldu.

4.3 Türkçenin Yabancı Dil olarak Öğretimi Programları

Son otuz yıla bakıldığında Türkçe öğretimini üstlenen dil öğretim merkezlerinin uygulamalarını belirli bir program dâhilinde yürütmedikleri söylenebilir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi hangi programa göre yapılmalı, hangi dil bilgisi konusuyla başlanmalı, dil bilgisi öğretimi ne şekilde yapılmalıdır gibi sorular alanda çalışan akademisyenleri meşgul ediyordu.

Doksanlı yıllarından başında, ulaşılabilir tek kaynak Ankara Üniversitesi TÖMER’in kendi okutmanları için hazırlamış olduğu *Ders Notları* kitabıydı. Bu çalışma Türkçeyi yabancı dil olarak öğretirken, ilk kurdan itibaren hangi adımların atılacağına açıkladığı bir rehber kitap özelliği taşımaktaydı. Kitap, göreve yeni başlayan okutmanlar için önemli bir yol göstericiydi, bir öğretim programından ziyade dil bilgisi konularının ne şekilde öğretilmesi gerektiğini anlatan açıklamalar ve örnekler içermekteydi.

Hazırlanan ders kitaplarında, ölçme değerlendirme araçlarını tamamlayan bir öğretim programı bulunmuyordu. Kurumlar, ders kitaplarını ve ölçme değerlendirme araçlarını *OBM* çerçevesinde hazırlamışlar ancak program geliştirme konusunda gerekli hassasiyeti göstermemişlerdi. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında, uluslararası nitelikte ve çağdaş program geliştirme anlayışına uygun bir programın hazırlanması zorunluluğu artık göz ardı edilmemesi gereken bir konu hâline gelmişti.

Bu gerekçe ile Ankara Üniversitesi TÖMER, 2015 yılında bu alanda ilk çalışmasını gerçekleştirdi. Ankara’da bir çalışma grubu oluşturularak *Yabancı Dil olarak Türkçe Programı* yayımlandı. Prof. Dr. M. Ertan Gökmen’in editörlüğünü üstlendiği program, Türkçe öğretimine “etki faktörünün en üst düzeyde” olması temennisiyle bu alanda çalışan tüm Türkçe öğretmenlerinin kullanımına verilmiştir.

Geliştirme kurulunda yer alan Prof. Dr. Özcan Demirel programın hazırlanma gerekçesini şu şekilde özetler (Gökmen, 2015):

“Avrupa Konseyi Dil Politikaları Birimi tarafından 2001 yılında ortaya konan Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni bu çalışmaların yürütülmesinde temel alınmıştır. OBM ve Ankara Üniversitesi TÖMER’de program, ders kitabı ve Avrupa Dil Dosyası çalışmaları da dikkate alınarak Türkçe dil betimleyicilerinin, diğer bir anlatımla, dil kazanımlarının belirlenmesine başlanmıştır. Bu kazanımların yazılmasında Bologna sürecindeki temel ilkelere dikkat edilmiş ve tamamen Türk dilinin yapısına, söz varlığına ve dilbilgisi kurallarına sadık kalınarak özgün bir çalışma ortaya çıkarılmaya özen gösterilmiştir.”

Sorbonne Üniversitesi’nden Prof. Dr. Jean-Claude Beacco danışmanlığında ve Yunus Emre Enstitüsü’nün desteği ile hazırlanan *“Yabancı Dil olarak Türkçe İlk Kazanımlar İçin Başvuru Rehberi A1.1 Düzeyi”* isimli çalışma program niteliği taşıyan önemli bir kaynak olması amacıyla yayımlandı. Bu çalışma, anadili Türkçe olmayan, okuryazar, okul geçmişi sınırlı veya hiç olmayan, göçmenler dâhil yetişkinlere Türkçe öğretimini kapsamaktadır. Bu çalışma “öğrenim geçmişleri kısa sürmüş ya da hiç okula gitmemiş, Türkçeyi çok az bilen veya hiç bilmeyen göçmen toplulukları ve yeni gelen kişileri hedef kitle olarak belirleyen, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi amaçlı başvuru rehberi” şeklinde tanımlanmaktadır (Polat vd., 2018). Toplam sekiz bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm Avrupa OBM’nin belirlediği ölçekleri, sonraki beş bölüm ise Türkçenin öğreniminde tanımlanabilen ilk düzey kabul edilen “sıfır” ile A1 düzeyi arasında yer alan A1 öncesi düzeyine denk düşen iletişimsel beceriler ile dilsel malzemeyi betimlemektedir. Yedinci bölümde anadili Türkçe olmayan, okula gitmemiş bireyler ya da kitleler için okuma ve yazma becerileri ile söz konusu becerilerin edinimine özgü ardışık öğrenme düzeyleri, sekizinci ve son bölümde ise A1 öncesi düzeyinin konuşma ve yazma becerisinin ölçülmesine ilişkin sınav biçimleri yer almaktadır.

Yabancılar Türkçe öğretimi konusunda gerek program geliştirmede gerekse ders kitabı gibi öğretim materyallerinin hazırlanmasında yararlanılabilecek diğer bir başvuru kaynağı da Maarif Vakfı tarafından hazırlanan *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Programı*dır.

Bu programın da geniş katılımlı ve alanın uzmanlarından oluşan bir ekip çalışması ile ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Türkiye Maarif Vakfı Eğitim Politikaları ve Öğretim Programları Birimi Sorumlusu Ahmet Türkben başkanlığında ve Doç. Dr. İbrahim Gültekin koordinatörlüğünde tamamlanan çalışma; diğer programlarda olduğu gibi OBM esas alınarak geliştirilmiştir. Türkiye Maarif Vakfı Başkanı Prof. Dr. Birol Akgün programın sunuş yazısında programın önemini şu şekilde açıklamıştır; (Gültekin, 2019).

“Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Programı, Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metninde seviyelere göre tanımlanan yeterlikler esas alınarak hazırlanmıştır. Bu çerçevede Program, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin standartlarını belirlemesi yönüyle öğrenenler, öğreticiler ve sınav uygulayıcıları için

temel bir başvuru kaynağıdır. Diğer taraftan Program, K-12 düzeyinde örgün eğitim kademelerine göre yapılandırılarak Türkçe öğretimi müfredatına dönüştürülmüştür. Türkçenin örgün eğitim kapsamında öğretilmesi ise Türkçenin yaygınlaştırılması konusunda yeni bir aşamayı temsil etmektedir.”

Yukarıda kısaca belirtilen üç programın ortak amacı; hazırlanacak ders kitapları, dil düzeylerinin kazanımlara göre aşamalandırılması, dil betimleyicilerinin belirlenmesi, ölçme ve değerlendirme ölçütlerinin belirlenmesi gibi dil öğretimi için gerekli tüm aşamaları içeren ve rehber niteliği taşıyan çalışmalar olmasıdır. TÖMER’in hazırladığı programın genel amaçlı dil öğretimi didaktik altyapısını oluşturduğu, Maarif Vakfı tarafından hazırlanan programın ise K-12 düzeyi düşünülerek hazırlanmış olduğu, Yunus Emre Enstitüsü öncülüğünde hazırlanan programın gelecekte daha da gündemde olacak olan göçmenlerin dil öğrenimine göre hazırlanmış olduğunu söyleyebiliriz. Bu üç program birlikte düşünüldüğünde yabancılara Türkçe öğretiminin didaktik ve metodolojik sorunlarının çözülmesinde büyük bir adım olduğunu belirtmek gerekir.

4. SONUÇ

Dünya üzerindeki siyasi, ekonomik ve sosyal olguların seyri, incelediğimiz 1990-2020 arasında yeni bir durum yaratmıştır. Türkiye’de bu yeni siyasi, ekonomik ve sosyal şekillenmeler iyi izlenerek devlet desteğiyle yabancılara Türkçe öğretiminde güçlü kurumlar oluşturulmuş ve kadrolar yetiştirilmiş; uygulamada ve bilimsel çalışmalar alanında daha önce benzeri görülmemiş bir mesafe alınmıştır. Böylece Türkçe öğretimi otuz yıl öncesine göre hayal bile edilemeyen bir seviyeye ulaşmıştır. Ancak bu alanda gelişmiş kabul edilen ülkelerle karşılaştırıldığında özellikle akademik alanda kitap, makale ve diğer yayınlar bakımından daha fazla çalışmalar yapılması gerektiği açıktır.

1990 yılında yabancılar için Türkçe öğretimini amaçlayan yalnızca birkaç kuruluş bulunuyordu. 2020 yılı itibariyle bu amaçla faaliyet gösteren kurum sayısı 100’ün üzerindedir. Son otuz yıldaki kurumsal gelişmeler sayesinde Türkçe öğretiminde daha önce benzeri görülmemiş bir atılım gerçekleştirilmiştir. Dil öğretimini amaçlayan kuruluşlar hem akademik gelişim hem de kadroların yetiştirilmesi bakımından temel yapıyı oluşturmuştur.

Akademik yayın sayısı 1990 yılına bakıldığında yalnızca iki iken 2020 yılı itibariyle 250’yi geçmiş, akademik makale, tez ve araştırmalar sürekli üretilir hâle gelmiştir. Üniversitelerde lisans ve lisansüstü bölümlerinin açılmasıyla bu alandaki üretimin devam edeceği ve daha da gelişeceğini söyleyebiliriz. Bu makalenin ele aldığı 1990-2020 yılları arasında Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde daha evvel hiç olmadığı kadar akademik çalışma ve yayın üretilmiştir.

1990 yılında didaktik ve metodolojik yaklaşımlar yeterli olmaktan çok uzaktı. Bu programların üretilmesi için gereken altyapı bulunmuyordu, programları geliştirecek kadrolar yetişmemişti. 2020 yılına gelindiğinde dil öğretiminde “yol haritası” diyebileceğimiz öğretim programları geliştirilmiştir.

Son otuz yıla kadar üzerinde pek çalışılmamış bir konu olan yabancılara Türkçe öğretiminin didaktik ve metodolojik yönü bu dönemde yeni bir konu olarak ortaya çıkmış ve bu alanda birçok bilimsel araştırma ortaya konmuştur.

Kurumsal gelişim, akademik yayınlar, didaktik ve metodolojik ilerlemeler birbirine bağlı bir bütünü oluşturur. Kurumlar geliştirilmezse akademik yayın yapılamaz akademik araştırmalar için gereken verileri sağlayacak ortamlar sağlanamaz. Aynı şekilde akademik çalışmalar kurumların kendilerini geliştirmesi açısından önemlidir. Araştırmalar ve uygulamalar sonucu didaktik ve metodolojik altyapı da sürekli geliştirilmelidir. Bütün bunlar kendi içinde belli standartlar sağlanarak yapılabilmelidir.

1992 yılı ile başlayan gelişmeler aynı hızla değilse de bazı yönlerden daha kuvvetli devam etmektedir. Yabancılara Türkçe öğretimi tarihin gördüğü en büyük atılımı son otuz yılda gerçekleştirmiştir. Bu gelişimin uluslararası siyaset, ekonomi ve kültür alanlarında önemli sonuçlar ortaya çıkaracağı muhakkaktır. Bu sonuçların neler olacağı, önümüzdeki dönemlerde daha net görülecektir, siyasi ve ekonomik gelişmelerin apayrı bir hızla akmakta olduğu günümüzde büyük önem kazanacaktır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, K. (1965). *Yabancılar için Türkçe Dersleri: Konuşma Okuma*. Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Altınar, İ. (1996). *Üniversite Giriş Sınavlarında (ÖSS-ÖYS-YÖS) Yabancı Dil ve Anadil Olarak Türkçe Testleri ile 'Yabancılar için Türkçe' Kitaplarındaki Türkçe Testleri Üzerine Açıklayıcı ve Eleştirisel Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Averbek, G. D. (2019). Araplara Türkçe Öğretmek Üzere Kaleme Alınan Tuhfe-i Fedayî Adlı Manzum Sözlük, *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, 2, 93-111.
- Bayraktar, N. (2003). Yabancılara Türkçe Öğretiminin Tarihsel Gelişimi, *Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi*, 119, 58-71.
- Biçer, N. (2012). Hunlardan Günümüze Yabancılara Türkçe Öğretimi, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1(4), 107-133.
- Bozkurt, B ve Uzun, E. (2015). Türkçenin Eğitim ve Öğretimine İlişkin Bir Alanyazını Değerlendirmesi. *Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Eğilimler/Yönelimler. Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 1-15.
- Can, K. (1983). *Yabancılar için Türkçe-İngilizce Açıklamalı Türkçe Dersleri*. ODTÜ Yayınları, Ankara.

- Council of Europe, (2001). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Council of Europe. (2017). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment Companion Volume Provisional Edition*, Language Policy Programme, Education Policy Division, Education Department, Strasbourg Cedex.
- Dilek, İ. (1995). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Özgün Metinlerle Çalışma Yolları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi.
- Dilidüzgün, Ş. (1995). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yazınsal Metinler Yeri ve İşlevi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi.
- Dökmeci, V. (2018). *İstanbul’daki Venedik Dragomanları ve Dil Oğlanları (1551-1797)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Erdem, M. D., Gün, M., Şengül, M. ve Özkan, E. (2015). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında yazılmış bilimsel makalelerde geçen anahtar sözcüklere ilişkin bir içerik analizi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(1), 213-237.
- Erdil, M. (2018). Türkiye Cumhuriyeti Yükseköğretim Kuruluna Bağlı 209 Üniversitede Yabancılara Türkçe Öğretimi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 60, 94.
- Erdoğan, R. T. (2020). *Türkiye Maarif Vakfı Tanıtım Kataloğu*, <https://turkiyemaarif.org/uploads/TanitimKatalogu2018.pdf> (Erişim Tarihi: 02.07.2020)
- Göçer, A. (2011). Selçuk Moğul, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi ile İlgili Çalışmalara Genel Bakış, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(3), 797-810.
- Göçer, A., Tabak, G. ve Coşkun, A. (2012). Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi kaynakçası. *Journal of Türklük Bilimi Araştırmaları*, 17(32), 73-125.
- Gökmen, M. E. (Editör). (2015). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Programı*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Groote, E. V. (1860). Die Pilgerfahrt des Ritters Arnold von Harff von Cöln durch Italien, Syrien, Aegypten, Arabien, Aethiopien, Nubien, Palästina, die Türkei, Frankreich und Spanien, wie er sie in den Jahren 1496 - 1499 vollendet, beschrieben und durch Zeichnungen erläutert hat: Nach den ältesten Handschriften und mit deren 47 Bildern in Holzschnitt, *J.M. Heberle Verlag*, Cöln.
- Gültekin, İ. (Editör). (2019). *Türkiye Maarif Vakfı Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Programı*, Bayem Matbaa, İstanbul.

- Ortaylı, İ. (2020). *Habertürk TV, Teketek Programı*, <https://www.haberturk.com/tv/programlar/video/teke-tek-bilim-23-subat-2020-turk-kulturu-dunyada-nasil-taniniyor/675627>, (Erişim Tarihi: 26.05.2020).
- Hengirmen, M. (2020). <http://mehmethengirmen.com/>, (Erişim tarihi: 03.07.2020).
- Hengirmen, M. ve Koç, N. (1984). *Türkçe Öğreniyoruz*, Engin Yayınevi, Ankara.
- Köse, D. (2004). Yabancı Dil Öğretiminde Ortak Ölçütler ve TÖMER, *Dil Dergisi*, 125, 24-34, Ankara.
- Köse, D. ve Özsoy, E. (2017). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde “Muhtasar Sarf Ve Lügat-ı Türki”, *Turkophone. Türkçe Konuşurların Akademik Dergisi*, 4(2), 33-47.
- Köse, D. ve Özsoy, E. (2017). Kolay Gelsin Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabının Görseller Açısından Değerlendirilmesi, 9. *Uluslararası Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Kurultayı Bildirileri*, Pegem Akademi, Ankara.
- Özdemir, C. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Tarihçesi, *Alatoo Academic Studies*, 2, 58-65. Kırgızistan.
- Özkan, A. (2001). Ankara Üniversitesi TÖMER’de Uygulanan Türkçe Öğretiminin Kuramsal Temeli ve Türkçe Öğretimi Programı, *Ankara Üniversitesi TÖMER Uluslararası Dünyada Türkçe Öğretimi Sempozyumu Bildirileri*, İzmir.
- Özsoy, E. (1995). *Portakal Ankara Üniversitesi Antalya Şubesi Edebiyat Dergisi*, 1 Antalya.
- Pekacar, Ç. (2018). Türkçenin Yabancı Dil Öğretimi ile İlgili Bilimsel Yayınlar Üzerine İstatistiksel Bir Değerlendirme, *Scientific- Methodological Heritage of the Intellectuals of Alash: Tradition and Innovations*, Abai Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstan.
- Polat, Y. vd. (2018) *Yabancı Dil olarak Türkçe İlk Kazanımlar İçin Başvuru Rehberi A1.1 Düzey*. Kurmay Yayınevi, Ankara.
- Sebüktekin, H. (2006). *Turkish For Foreigners: Yabancılar İçin Türkçe 1, 2*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Schroeder, C. (2006). Hangi Türkçe? Anadili ve yabancı dil olarak Türkçe ve Batı Avrupa’da Türkçe eğitimi [Welches Türkisch? Türkisch als Mutter-und Fremdsprache und der Türkischunterricht in Westeuropa]. *Menz, Astrid; Schroeder, Christoph (derl.): Türkiye’de dil tartışmaları*, 209-228.
- Spitzer, L. (1934). Türkçeyi Öğrenirken. *Varlık, On Beş Günlük Fikir ve Sanat Mecmuası*, 19, 296-297, İstanbul.
- Tok, A. (2015). *Divan-ı Lügati’t Türk’te Yer Alan Yabancılar Türkçe Öğretimi Unsurları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Başkent Üniversitesi.
- Uzun, N. E. (2006). *Hitit Yabancılar için Türkçe Ders Kitabı*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Uysal, S. S. (1979). Yabancılara Türkçe Dersleri, *İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Okulu Yayınları*, İstanbul.

Zengin, R. (1995). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Alıştırmalar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi.